

ugradili u temelje suvremenoga standardnoga jezika svoje sredine i obilježili njegov dalji razvoj. Značajan utjecaj na učvršćivanje neke riječi u pojedinoj standardnoj normi ima i njezina upotrebljivost na većim prostranstvima narodnih govora.

Na temelju razmotrenih primjera iz AR možemo zaključiti da je jedinstvenost hrvatskosrpskog jezičnog dijasistema u toku čitava njegova povijesnog razvoja nepobitna činjenica, da je i književna upotreba riječi često bila mnogo više zajednička u proteklim stoljećima, kada nije bilo razvijene svijesti o pripadnosti jezika Hrvata i Srba jednom sustavu, a da se glavnina razlika, kao posljedica zasebnih razvojnih tokova, počela javljati upravo u vrijeme proklamiranja književnojezičnog hrvatskosrpskog zajedništva. To, međutim, nipošto ne znači da bi nas spoznaja o nepobitnosti zajedništva trebala priječiti u poštovanju i uvažavanju posebnosti tamo gdje ih zaista imamo.

S a ž e t a k

Dragica Malić, Zavod za jezik, Zagreb
UDK 801.3:808.61/62,

izlaganje na Znanstvenom skupu o leksikografiji i leksikologiji 4. prosinca 1980. u Beogradu, primljeno za tisak 26. veljače 1981.

The author analyzes on the lexical material of AR (Yugoslav Academy's Dictionary of Croatian/Serbian) both the unity of the Croatian/Serbian diasystem and the now undeniable distinctness between the Croatian and the Serbian standards as they appear in this dictionary. The analysis has been applied to two basic groups of words: native words and loan-words. Along with lexical differences, the author analyzes the phonetic and word-formation levels. As the AR is primarily a historical-linguistic dictionary, and the greater part of the differences between the two standards is of a relatively recent date, the dictionary reflects more markedly the unity of the system than the differences between the two standards.

NAGLASNA KLASIFIKACIJA IMENICA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

(Pedagoški pristup)

Domagoj Grečl

Uvod

Naglasnom klasifikacijom imenica hrvatskoga književnog jezika bavilo se do sada više autora. A i svaka gramatika hrvatskoga jezika nastoji prikazati — s više ili manje uspjeha — naglasnu klasifikaciju svih vrsta riječi.¹ Od studija o naglascima hrvatskoga jezika, koje obuhvaćaju i naglaske imenica,

¹ Posebno upozoravam na: Brabec-Hraste-Živković: *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1958; Josip Hamm: *Kratka gramatika hrvatskog književnog jezika za strance*, Zagreb, 1967; *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1979.

ne mogu se mimoići dvije, istina starije, ali rađene vrlo studiosno. To su *Akcenti u imenica i pridjeva* Đure Daničića² i *Studije o hrvatskom akcentu* Armina Pavića.³

U novije se vrijeme tom problematikom pozabavio Bratoljub Klaić,⁴ koji pokušava problem velikoga broja naglasnih tipova riješiti uvođenjem proklize, te Stjepan Babić i Božidar Finka.

Babić nastoji smanjiti broj Daničićevih naglasnih tipova (Daničić je imao 252 naglasna tipa imenica!) uvođenjem šest općih pravila,⁵ a u jednom drugom radu, koji se nalazi u tisku, smanjuje broj općih pravila na četiri.⁶

Finka je najprije teoretski razradio problematiku tipologije imenica,⁷ a zatim je to, u suradnji s Wernerom Lehfelptom, ilustrirao primjerima.⁸ On odbacuje sve nenaglasne kriterije i nastoji strogo znanstveno-leksikološki opisati naglasni sustav imenica hrvatskoga književnog jezika. Njegova je klasifikacija, iako ima svega devet tipova, primjenljiva, kako je utvrdio već S. Babić,⁹ samo u leksikološke svrhe, dok je pedagoška strana potisnuta u pozadinu.

Prilazeći ponovno problemu klasifikacije imenica hrvatskoga književnog jezika, pošao sam prvenstveno s pedagoškog stajališta. Stoga se u ovoj klasifikaciji javljaju određena ponavljanja koja su, istina, mogla biti izostavljena, ali bi se time smanjila upotrebljivost. Ovdje iznosim samo nacrt klasifikacije izostavljajući popis imenica s njihovim svrstavanjem u određeni tip, bolje rečeno razred.

Iz pedagoških razloga razvrstavam imenice u četiri razreda prema četiri naglasaka u hrvatskome jeziku. Imenice svrstavam u određeni razred prema naglasku genitiva jednine. U opisu razreda navodim samo one padeže u kojima se naglasak razlikuje od naglasaka genitiva jednine.

U vezi s izgovorom dugoga ě (= ije) držim se Brozovića¹⁰ bilježim naglasak na jatu: proćijēp, snijēg, krijēsnica.

Što se tiče terminologije jedino upozoravam da *polazni oblik* označuje genitiv jednine, a pod *dvosložna* odnosno *trosložna imenica* podrazumijevam imenicu koja ima u gen. jd. dva odnosno tri sloga.

² Više puta pretiskivano, posljednje izdanje u knjizi: Đuro Daničić: *Srpski akcenti*, Beograd, 1925.

³ Rad JAZU, knj. LIX, Zagreb, 1881.

⁴ *Jedan pedagoški pokušaj u akcentologiji*, Ivšićev zbornik, Zagreb, 1963.

⁵ *O Daničićevu naglasnom sustavu kao sustavu*, Jezik, XV, 150—157.

⁶ *Daničićevi naglasni tipovi. Jedan pogled s današnjega gledišta*, Daničićev zbornik (u tisku).

⁷ *Prilog akcentatskoj tipologiji u imenica*, Jezik, XV, 143—150.

⁸ Lehfeldt-Finka: *Das Akzentverhalten im Serbokroatischen dargestellt an den Substantiven*, Die Welt der Slaven, Jg. XIV, Heft 1, S. 26—46.

⁹ *Daničićevi naglasni tipovi* ...

¹⁰ *O ortoepskoj vrijednosti dugoga i produženog ijekavskog jata*, Jezik, XX, 65—74, 106—118, 142—149.

Iz klasifikacije izdvajam imenice sa sufiksom *-in* i *-anin* (*-janin*) i nejednako-složne imenice srednjega roda.

Podjela imenica

Imenice hrvatskoga književnog jezika možemo s obzirom na naglasak u gen. jd. podijeliti na četiri razreda:

- I. razred — imenice s ^ˆ naglaskom
- II. razred — imenice s ^ˆ naglaskom
- III. razred — imenice s [˘] naglaskom
- IV. razred — imenice s [˘] naglaskom.

Izvan razreda — imenice sa sufiksom *-in* i *-anin* (*-janin*) i nejednako-složne imenice srednjega roda.

Pravila o pomicanju naglaska

1. Pomiče li se naglasak kao uzlazni odnosno kao silazni za jedan slog prema početku riječi odnosno na prvi slog, tada je on u tome obliku kratak jer su slogovi ispred naglašenoga sloga (u polaznom obliku) uvijek kratki:

- gen. jd. junáka — vok. jd. jünāče
- gen. jd. Makedónca — gen. množ. Makèdōnācā.

2. Ostaje li naglasak na istome slogu kao u polaznom obliku, a mijenja kvalitetu, tada mu kvantiteta ostaje ista kao u polaznom obliku:

- gen. jd. žènē — vok. jd. žēno
- gen. jd. nōci — lok. jd. nōci.

3. Pomakne li se naglasak prema kraju riječi (kao uzlazni), tada njegova kvantiteta ovisi o kvantiteti sloga na koji je došao:

- gen. jd. ōbičāja — lok. jd. običāju
- gen. jd. gōvora — lok. jd. govōru.

4. Pomakne li se naglasak prema početku riječi, tada slog koji je bio naglašen u polaznom obliku zadržava svoju kvantitetu:

- gen. jd. junáka — vok. jd. jünāče
- gen. jd. živòta — vok. jd. žívote.¹¹

Opća pravila o naglašivanju imenica

1. U gen. mn. zadnji je slog uvijek dug. Ako je u tome padežu nastavak *-a*, tada su dva posljednja sloga duga; u tom će slučaju i naglasak, ako se nalazi na pretposljednem slogu, biti dug: ^ˆ ili [˘] (Rūsā, ženā).

2. Imenice *a*-deklinacije imaju uvijek dug nastavak u genitivu i instrumentalu jednine: *-ē* i *-ōm* (glávē, glávōm).

¹¹ Pravila o pomicanju naglaska navodim prema Lehfeldt-Finka, 38.

4. Kratak se samoglasnik dulji kad se nađe ispred dva suglasnika od kojih je prvi sonant (j, l, lj, m, n, nj, r, v). Duljenja nema pred spomenutim skupom ako se on nalazi ispred naglašenoga sloga ili ako iza njega dolazi duljina (mirnôća, štâmpâr).¹²

3. Imenice na -ôst imaju dužinu jedino u nominativu i akuzativu jednine (râdôst, vjêrnôst).

Pravila uz I. i II razred

1. Imenice m. roda koje znače nešto neživo i imenice i-deklinacije dobivaju u lok. jd. uzlazni naglasak (` ili ´) na preposljednjem slogu (grâdu, râtu, stvâri, nôći).

2. Imenice m. roda koje imaju dugu množinu i imenice i-deklinacije dobivaju u gen. i dat. mn. uzlazni naglasak (` ili ´), i to u gen. mn. na preposljednjem slogu, a u dat. mn. na trećem slogu od kraja (nôći, nôćima; gradôvâ, gradôvima).¹³

3. Pravila 1. i 2. obvezatna su samo za one imenice koje u lok. jd. i gen. mn. imaju dva sloga, odnosno u dat. mn. tri sloga. Kod imenica s više slogova pravila više nisu obvezatna: takve imenice mogu zadržati u navedenim padežima isti naglasak kao u polaznom obliku, odnosno u dugoj množini "naglasak (lok. jd. mladôsti pored: mlâdosti; dat. mn. vitezôvima pored: vitezovima).

I. razred: Imenice s " naglaskom u gen. jd.

- 1 Velik broj imenica ovoga razreda ne mijenja nigdje naglasaka, odnosno mijenja ga po općim pravilima.
- 2 Imenice koje u gen. mn. imaju nepostojano *a* i na njemu naglasak dobivaju ´ naglasak (pâsâ).
- 3 Imenice m. roda koje imaju u nom. jd. jedan slog s ` naglaskom, imaju u dugoj množini ` naglasak: bôj, bôja, množ. bôjevi. Izuzetak je imenica rôg, rôga koja zadržava " naglasak i u dugoj množini.
- 4 Imenica gôst, gôsta ima u gen. mn. gôsti ili gôstijû, a u dat. mn. gôstima.
- 5 Imenica pŕst ima množinu: pŕsti, pŕstâ (pored: pŕsti i pŕstijû), pŕstima . . .
- 6 Imenice s. roda bŕdo, dŕvo, pôlje, zvôno, žîto mijenjaju u množini naglasak: pôlja, pôljâ, pôljima . . .

¹² Opća pravila o naglašivanju imenica modificirana su Babićeva pravila *O Daničićevu naglasnom sustavu, kao sustavu*, 153—154.

¹³ Takve naglaske u gen. i dat. mn. može imati i nekoliko imenica m. roda koje znače nešto neživo, a nemaju u mn. slog *ov* (*ev*): upr. gen. jed. ôblika, gen. mn. oblika, dat. mn. oblika.

- 7 Imenica nòkat ima u gen. mn. nokátā (pored: nòktijū).
 8 Imenica klūpko, klūpka ima u množini: klūpka, klubákā, klūpcíma ...
 9 Imenica priĵatelj, prijatelja ima u gen. mn.: prijatéljā, a u dat. (lok. i instr.) mn.: prijatéljima.
 10 Imenica òbičāj, òbičāja može u lok. jd. imati i: običāju.

II. razred: Imenice s $\hat{}$ naglaskom u gen. jd.

- 1 Velik broj imenica ovoga razreda ne mijenja nigdje naglasaka, odnosno mijenja ga po općim pravilima.
 2 Imenice koje imaju u gen. mn. nepostojano a dobivaju $\acute{}$ naglasak na prvome slogu (dòĵakā). Izuzeci su: cĵkva, klétva, prítka; frátar, lijévak, njísak, koji i u gen. mn. zadržavaju $\hat{}$ naglasak.
 3 Imenice m. roda koje u gen. jd. imaju dva sloga mijenjaju naglasak u gen. kratke množine u $\acute{}$ (drúgā).
 4 Imenice m. roda koje imaju dugu množinu pokraćuju naglasak (drúg, drúga, množ. drúgovi).
 5 Imenica ljúdi ima dat. ljúdima.

Pravila uz III. i IV. razred

1. Imenice ž. roda a-deklinacije: dvosložne imenice i trosložne s $\grave{}$ naglaskom na pretposljednem slogu dobivaju silazni naglasak ($\grave{}$ ili $\tilde{}$) u

- a) dat. jd.: djèci, gòri, lòzi, mǎgli, sùzi, vòdi, zèmlji; dǎljini, dèbljini, dĵvoti, ljèpoti; dùši, glávi, grāni, rúci, vòjsci;
 b) akuz. jd.: còhu, glòbu, gòru, kòsu, lòzu, mèđu, nògu, řđu, ròsu, smòlu, želju; bržinu, čistinu, dǎljinu, dūbinu, ljèpotu, plāninu, rāvninu, rūdinu, srāmotu, šĵrinu, žĵvinu; brādu, dùšu, glávu, grānu, grèdu, klūpu; pètu, rūku, srijèdu, strānu, vřbu, zĵmu¹⁴
 c) nom. (akuz., vok.) mn.: bŷhe, còhe, glòbe, gòre, lòze, mède, mŷhe, nòge, pčèle, řde, ròse, smòle, zmĵje, želje; bržine, čistine, dǎljine, dūbine, ljèpote, plānine, rāvnine, rūdine, srāmote, šĵrine, žĵvine; brāde, dùše, gláve, grāne, grède, gŷje, jèle, klūpe, kŷle, mŷnje, pète, rŷke, slāne, slŷge, srijède, sřne, strāne, trāve, vŷle, vřbe, zĵme.

2. Promjena naglasaka u dat. jd., ak. jd. i nom. (ak., vok.) mn. čuva se samo kod dvosložnih imenica, dok se kod trosložnih sve više gubi: takve imenice zadržavaju i u navedenim padežima isti naglasak kao u polaznom obliku (ak. jd. plāninu pored: planinu; nom. mn. čistine pored: čistine).

¹⁴ Takvu promjenu naglasaka imaju samo one imenice koje znače što neživo.

III. razred: Imenice s ` naglaskom u gen. jd.

- 1 Imenice m. i ž. roda koje imaju u gen. jd. dva ili tri sloga i naglasak na pretposljednem slogu dobivaju u vok. jd. ` naglasak na prvome slogu (lūdove, žēno); imenice ž. roda i imenice sva tri roda s nepostojanim *a* dobivaju ` naglasak i u vok. mn. (žēne, kōsci).
- 2 Imenice koje imaju u gen. jd. naglasak na pretposljednem slogu dobivaju, prema pravilima, u gen. mn. ´ naglasak (ludóvā); imenice s nepostojanim *a* imaju takav naglasak na nepostojanom *a* (kosácā).
- 3 Imenice koje imaju u gen. jd. naglasak na trećem slogu od kraja ponašaju se u gen. mn. dvojako:
  - a) ako je slog iza naglašenoga sloga kratak, naglasak se pomiče za jedan slog prema početku riječi, odnosno ako je na prvome slogu, mijenja se u ` (jēzīkā)
  - b) ako je slog iza naglašenoga sloga dug ili ako imenica ima u gen. mn. nepostojano *a*, zadržava i u tome padežu ` naglasak (nèprāvdā, izložābā).
- 4 Imenica mōmak ima vok. jd. mōmče.
- 5 Imenica kōtao ima u gen. mn. kōtlōvā.
- 6 Imenice tōp, tōpa i vōl, vōla imaju u gen. mn.: tōpōvā, vōlōvā.
- 7 Imenice sēlo i pēro (= opruga) imaju u množini: sēla, sēlā, sēlima . . .
- 8 Imenica štēnac ima množinu: štēnci, štēnācā, štēneima . . .

IV. razred: Imenice s ´ naglaskom u gen. jd.

- 1 Imenice m. i ž. roda koje imaju u gen. jd. naglasak na pretposljednem slogu dobivaju u vok. jd. ^ naglasak (krālju, cvřčku), odnosno ako u vok. jd. imaju više od dva sloga, dobivaju ` naglasak na prvome slogu, a na slogu gdje je bio naglasak ostaje dužina (zāpovjedniče). Kod imenica m. roda koje imaju u gen. jd. tri sloga može doći do takve naglasne promjene i u vok. mn. (jūnāci).
- 2 Dvosložne imenice s nepostojanim *a* mijenjaju naglasak u gen. mn.: imenice m. roda dobivaju ^ naglasak (cvřčākā), imenice ž. roda ´ naglasak na pretposljednem slogu (cigālā), a imenice s. roda mogu imati ^ naglasak na prvome slogu (pīsāmā), ´ naglasak na pretposljednem slogu (krilācā) i ` naglasak na prvome slogu (břvānā), no ipak u s. rodu prevladava ^ naglasak na prvome slogu (pored krilācā govori se i krilācā, a pored břvānā govori se i břvānā).
- 3 Trosložne i višesložne imenice s nepostojanim *a*, koje u gen. jd. imaju naglasak na pretposljednem slogu, dobivaju se u gen. mn. ` naglasak pomaknut za jedan slog prema početku riječi, a na slogu gdje se nalazio naglasak dobivaju dužinu (bjēgūnācā).

- 4 Imenice koje imaju u gen. jd. naglasak na trećem slogu od kraja i dalje prema naprijed, ne mijenjaju nigdje naglaska.
- 5 Imenice dólac, dólca; lõvac, lõvca; vòlak, vólka imaju u gen. množ. ' naglasak na pretposljednem slogu: dolácā, lovácā, volákā.
- 6 Imenica slúga ima u gen. mn. slùgū (pored: slúgā), a u dat. (lok. i instr.) mn. slùgama.
- 7 Gen. mn. imenice rúka može biti rùkū i rúkā.
- 8 U dat. (lok. i instr.) mn. imaju ` naglasak: brādama, grànama, rùkama, strànama.
- 9 Imenice lánac i vijénac imaju u množini: lānci, lānēcā, lāncima...
- 10 Imenica òrao, órla ima množinu: òrlovi, òrlōvā, òrlovima...
- 11 Imenice kónac, lõnac, nõvac imaju u množini: kōnci, kōnēcā, kōncima...

Imenice sa sufiksom -in i -anin (-janin)

Imenica Tùrcin, Tùrcina ima množinu: Tùrci, Tùrākā, Tùrcima...

a) Imenice koje u gen. jd. imaju ` naglasak na četvrtome slogu od kraja

Takve su imenice u množini za jedan slog kraće. Inače, što se tiče naglaska, ponašaju se kao imenice III. razreda: křšćanin, křšćanina, křšćaninu..., mn. křšćani, křšćānā, křšćanima...

b) Imenice koje u gen. jd. imaju ` ili ' naglasak na petome slogu od kraja i dalje prema naprijed te imenice koje u gen. jd. imaju ` ili ^ naglasak na četvrtome slogu od kraja i dalje prema naprijed

Takve imenice u množini gube jedan slog, ali dobivaju dužinu na drugom (nom., ak., vok.), odnosno na trećem slogu od kraja (dat., lok., instr.): Vīnkōvčanin, Vīnkōvčaninu..., mn. Vīnkōvčāni, Vīnkōvčānā, Vīnkōvčānima...

Nejednakosložne imenice srednjega roda

Nejednakosložne imenice srednjega roda čuvaju u jednini naglasak genitiva jednine, a u množini sve imaju naglasak kao u ovome primjeru: vremēna, vremēnā, vremēnima...

Završne napomene

Opisana podjela imenica hrvatskoga književnog jezika na četiri naglasna razreda proizašla je iz pedagoške potrebe. Pojedini bi se odjeljci mogli skratiti ili izostaviti, ali bi se time umanjila preglednost. Dodatne napomene, odnosno pravila uz svaki razred, koliko god bile opsežne, treba da olakšaju snalaženje i da povećaju upotrebnu vrijednost.

Posebno upozoravam:

1. Kod jednih je imenica naglasak nom. jd. isti kao u gen. jd., dok se kod drugih imenica ta dva padeža razlikuju po naglasku. Te se razlike u naglasku javljaju kod imenica m. i ž. roda na suglasnik i kod imenica s. roda nejednakosložne promjene. (Npr.: od nekadašnjeg *bôgъ* danas imamo *bôg* jer se gubitkom poluglasa osnovni slog produljio; kod imenice *stàrac*, *stârca* u gen. se samoglasnik produljio jer iza njega slijede dva suglasnika od kojih je prvi sonant itd.)

2. U vok. jd. često se mijenja naglasak onih imenica koje u gen. jd. imaju uzlazni naglasak (` ili ´). Takve imenice dobivaju u ovome padežu silazni naglasak (" ili ^) na prvome slogu: *glômče*, *lâžove*, *Hr̀vāte*, *strāno*, *òso*, *sèstro*.

3. Naglasne promjene u nom. mn.:

Neke imenice m. roda koje imaju dugu množinu (tj. tvore množinu s umetkom *ov* ili *ev*) krata osnovni slog: *drûg*, *drûga*, množ. *drûgovi* (od dugoga sloga postaje kratak, kvaliteta ostaje) ili mijenjaju kvalitetu; *dôm*, *dôma*, mn. *dòmovi*.

Neke imenice na *-anin* (*-janin*) koje gube u množini *in* dulje pretposljednji slog: *grādanin*, *grādanina*, mn. *grāđāni*.

Kvalitativna promjena naglasaka javlja se kod imenica s. roda: *pòlje*, *pòlja*, mn. *pòlja*; *sèlo*, *sèla*, mn. *sèla*.

Imenice s. roda koje imaju množinu po nejednakosložnoj promjeni imaju u nom. mn. ` naglasak na pretposljednjem slogu: *imèna*, *čudèsa*.

4. Neke dvosložne imenice a-deklinacije s ´ naglaskom imaju ` naglasak u dat. mn.: *rùkama*, *grānama*.

5. Vok. mn. ima najčešće isti naglasak kao nom. mn., no kod nekih imenica m. i ž. roda (osim kod imenica i-deklinacije) može biti " naglasak na prvome slogu: *jùnāci* (pored novijega: *junāci*), *vòjnīci* (pored: *vojnīci*), *mlāđīci*, *žène*, *sèstre*.

Sažetak

Domagoj Grečl, Pedagoška akademija, Zagreb
UDK 801.612:80862.

izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 24. studenoga 1980.

The author has classified the nouns in standard Croatian according to their accent. Since this paper has been written for pedagogical purposes, the nouns have been divided into four classes according to the accent in the genitive singular. This is because all nouns that have the same accent in the genitive singular belong to the same regardless of gender, number of syllables and declension.